

ALEVİLİĞİN TOPLUMSAL ALANDA GÖRÜNEN ÇATIŞMA BOYUTLARI: YOUTUBE YORUMLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

DIMENSIONS OF CONFLICT IN THE SOCIAL AREA RELATED TO ALAEVITY: A
REVIEW ON YOUTUBE COMMENTS

Betül KARAKOYUNLU¹

Öz

Bireyler tarihsel süreç içinde toplumsal ilişkiler kurarak birbirinden farklı toplumsal kimlikler benimserler. Söz konusu kimlikler medeniyet, etnik, milli ya da dini temelli olabilmektedir. Bu kimliklerin bireyler arası ilişkilerde çeşitli çatışma unsurlarına dönüşme potansiyeli bulunur. Dini kimlikler diğer toplumsal kimliklerden oldukça farklı motivasyon kaynaklarına sahiptir. Bireylerin güvenlik, saygınlık veya iç huzur gibi ihtiyaçlarını karşılaması yanında vahye dayanması nedeni ile çatışmanın meşruiyetini güçlendirici işlev görür. Alevi-Sünni çatışması da söz konusu meşruiyetten destek almış bir çatışmadır. Bu çalışmanın amacı Alevi-Sünni çatışmasının bugünkü görünürlüğüne dair toplumsal boyutların ortaya konmasıdır. Bu amaç doğrultusunda “Soramazsın: Alevi” isimli Youtube videosu altında yapılan 20.566 izleyici yorumu ve “Bir Alevi Aileden Kız Alır Ya da Kız Verir misiniz? Aleviler Ötekileştiriliyor mu” videosu altında yapılan 1.103 kullanıcı yorumu Van Dijk’in eleştirel söylem analizi tekniği ile yorumlanmıştır. Çalışma sonucunda iki toplumsal grup arasında halen yoğun bir çatışma boyutu olduğu, konuşma dilinin belli konularda giderek sertleştiği, hatta hakarete vardığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda ortaya çıkan temalar “Hz. Muhammed vs Hz. Ali, Dört Halife ve Sahabe, Arap İslamı vs Türkmen İslamı, Osmanlı ve Yavuz Sultan Selim, Cem Evleri vs Camiler, Temel İbadet Ritüelleri; Benim Kalbim Abdestli Gönlüm Temiz ve Kız Alıp Verme: Kız Almam Oğlan Vermem” şeklindedir.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, Alevi, Sünni, Çatışma

Abstract

Individuals establish social relations and adopt different social identities in the historical process. These identities can be based on civilization, ethnicity, nationality or religion. In addition, these identities can bring relations to the dimension of conflict. Religious identities have quite different sources of motivation. They meet the needs of individuals such as security, dignity or inner peace and increase the justifications of the parties because they are based on sacred teaching. The Alawite-Sunni conflict is such a conflict. The aim of this study is to reveal the social dimensions of the Alevi-Sunni conflict. For this purpose, approximately 22,000 comments made under two Youtube broadcasts were analyzed. The names of these programs are: "You Can't Ask: Alevi" and "Will You Take A Daughter From An Alevi Family Or Give A Daughter?" Related comments were interpreted with Van Dijk's critical discourse analysis technique. As a result of the study, it was determined that there is still an intense conflict dimension between the two social groups. The themes that emerged in this context are as follows: “Hz.Muhammad vs Ali, Four Caliphs and Companions, Arab Islam vs. Turkmen Islam, Ottoman and Yavuz Sultan Selim, Cem Houses vs. Mosques, Basic Worship Rituals; My Heart is with Ablution, my Heart is Clean and Giving and Receiving Girls: : I don't Take Girls, I don't Give Boys”.

Keywords: Identity, Alawite, Sunni, Conflict

¹ Dr. Gençlik ve Spor Bakanlığı, sosyologkarakoyunlu@gmail.com, Orcid:0000-0003-2772-3500

Makale Türü: Araştırma Makalesi – Geliş Tarihi: 28.11.2022 – Kabul Tarihi: 14.03.2023

DOI:10.17755/esosder.1210963

Atf için: *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2023;22(86): 560-583

1. GİRİŞ

Türkiye’de Alevilik meselesi ile ilgili bütünlüklü ve tüm yönleri ile aydınlatılmış çalışmaların sayısı oldukça kısıtlıdır. Öyle ki Aleviliğin tam olarak nasıl tanımlanacağı konusunda dahi fikir birliği yoktur. Söz konusu karmaşa hem gündelik yaşamda hem de akademik yazında kendini göstermektedir. Bu durumun temel nedenlerinden biri Aleviliğin senkretik bir anlayışa sahip olması, farklı kökleri, tarihsel süreçleri, farklı ibadet ritüelleri olmasının yanı sıra Aleviliğin kapalı bir toplum olmasına dayanmaktadır. Diğer yandan Aleviliğin İslam dairesi içinde görülüp görülmeyeceği, tekfire meraklı gündelik yaşam ya da akademik yazın, Şia ile Anadolu Aleviliğinin benzerlik ya da farklılıklarının yanı sıra Aleviliğin siyasal olarak da pek çok tartışmayı içermesi söz konusu karmaşayı artırmaktadır. Aleviliğin kolay biçimde sistematize edilememesinin bir diğer bir nedeni, kendi içinde de birçok bölünmeye maruz kalmış olmasıdır. Bu bağlamda Bektaşiliğin, Kızılbaşlığın veya Aleviliğin ayrı ayrı ele alınması, tarihsel süreç içinde birbiri içine geçmiş süreç ve bağlantılarının ayrı değerlendirilmesi gerekir. Ancak çalışmanın kısıtlılığı bu ayrımlara yer vermemizi olanaksız kılmaktadır. Bu nedenle çalışmada şemsiye bir Alevi kimliğinden söz etmeye çalışacağımızı ifade etmemiz gerekir. Çünkü tüm ayrımlarına rağmen gerek gündelik yaşamda gerekse sosyal medyada Aleviliğe yönelik monoblok bir kimlik tasavvurunun olduğu görülmektedir.

Söz konusu tasavvur kendini Sünni karşıtlığından üretmektedir. Esasen bu durum her dinin kendi içinde ortaya çıkan yorum farklarının bir forma dönüşmesi ve sahihlik iddiasının diğer formlar üzerindeki iddialarından kaynaklıdır ve doğaldır. Öyle ki form ve sahihlik iddiaları arasında ortaya çıkan çatışmalar da bir noktaya kadar kutsalın anlamlandırılmasında birer zenginlik olarak görülebilir. Ancak esas sorun müminlerin fili, hortumu veya gövdesinden hareketle tanımlamalarından ziyade diğerlerini anlamın dairesi dışına itmeleri noktasında başlar. Söz konusu itilme Türkiye özelinde düşünüldüğünde belli başlı konular etrafında sürdürülmektedir. Bunlardan ilki Aleviliğin nasıl çerçevelendirileceği tartışmasını içerir. Bu tartışma Aleviliğin din mi, inanç mı, felsefe mi, kültür mü, tarikat mı, mezhep mi ya da başlı başına bir kimlik mi olduğu ile ilgilidir. Bu noktada Aleviliğin İslam içinde mi yoksa dışında mı değerlendirileceği konusu en önemli nirengi noktasını oluşturur. Diğer temel bir tartışma Alevilikle Sünniliğin farklılaşan ibadet ritüelleridir. Söz konusu ritüeller Sünni grubun Alevileri İslam dışına itmelerinde önemli bir argüman olarak sunulmaktadır. Alevilerin Cemevlerinde ibadet etmesi ve caminin Sünni kültürde taşıdığı anlam da aynı tartışmaya dahildir. Bu tartışma kadının ibadethanelerde görünürlüğü üzerinden daha da alevlenmektedir. İbadet ritüellerinin yanı sıra siyasal ve tarihsel olarak kabul edilebilecek kimi hususlar da Alevi kimliğin değerlendirilmesinde halen güncelliğini korumaktadır. Bu bağlamda dört halife ve sahabe konusunda Alevilerin eleştirel tavrının Sünnilerin yumuşak karnını oluşturduğu söylenebilir. Osmanlı mirası ve özellikle Yavuz Selim konusu da hem dini hem de milli saiklerle Sünniler tarafından sahiplenilmektedir. Alevilerin Osmanlı döneminde ötekileştirildiklerini düşünmeleri, dahası Yavuz Sultan Selim zamanında asimile edildiklerine yönelik iddialar Sünni grupların Alevilerle arasındaki gerginliği artırıcı etkiye sahiptir. Söz konusu tarihsel ve siyasal miras ve ibadet ritüellerinde ortaya çıkan yorum farklarının Alevi ve Sünni kimliğin kendini “öteki” üzerinden üretmesinde etkili olduğu gibi çatışmayı artırıcı işleve sahiptir.

Bu çalışmada Alevi ve Sünni kimliğin kültürel, siyasal ve inanç pratiklerine dayalı sözü edilen tartışma boyutlarının toplumsal alana yansımalarına odaklanılmıştır. Her ne kadar Alevilerin kimlik mücadelesinin bugün inanç pratiklerinden ziyade kültürel ve siyasal bir arayışa doğru evrildiği literatürde hâkim görüşse de, bu çalışma açısından bakıldığında her iki alanda da çatışmanın halen baskın olduğu ve bu çatışmanın tarafların gündelik ilişkilerini etkilediği görülmektedir.

2. SOSYOLOJİK OLARAK KİMLİKLER

Kimlik latince idem kökünden türetilmiş bir kelimedir ve aynılık süreklilik ve benzerlik gibi anlamları içerir (Marshall, 2005: 405). Bu bağlamda kimliğin doğasında ayrışma değil benzeşme söz konusudur ve bu özdeşlik, öyle olmayana yani “öteki”ne karşı konumlanmak ve meydana getirilmek durumundadır (Kılıçbay, 2003: 162). Ancak bu durum kimliğin sınır koyucu ve ayırıştırıcı olmadığı anlamına gelmez. Nitekim kimlik ben ile öteki arasında sınır koymakta ve ikisini birbirinden ayırmaktadır (Dağı, 2006: 57). Şu hâlde kimlik benzettigi kadar ayırıştırılmaktadır. Kim olduğumuzu ortaya koymamız kim olmadığımızı da ortaya koymamıza muhtaçtır (Aslan ve Çulha, 2008:134) Kimlik ben ile öteki ya da biz ile öteki arasında kurulan etkileşim sayesinde inşa edilir. Her insanın kendisinin diğerlerinden farklı olduğunu, kendine ait değer yargıları ve anlamlandırma süreçleri olduğunu bilmeye ihtiyacı vardır. Bu durumun diğerleri tarafından bilinmesi ve kabul edilmesi de gerekir. Kimlik ile kişilik bu noktada birbirinden ayrılır. Kişilik ötekinin bizde gördüğü şey iken, kimlik ötekinin bizde görmesini istediğimiz şeye, gördüğünü sandığımız şeye gönderme yapar. Diğer bir deyişle kimlik bireyin hem kendi gözünde hem diğerlerinin gözünde ne olduğu bilgisidir. Böylece kimlik bireyde olan diğerlerinde olmayan ya da kişiye özgü özelliklerin tamamından teşekkül eder ve bunun diğerleri tarafından da bilinmesine ihtiyaç duyar. Bauman’a göre kendimizi onların karşısına koymadan kimliğimizi anlamlandırmamız oldukça zordur (2006: 65).

Bireyin “ben kimim” sorusuna bulduğu cevaplar toplumsal bir bağlama dayanır. Söz konusu bağlam sosyalizasyon süreci ile yakından ilgilidir ve toplumla girilen ilişkilerden doğrudan etkilenir. Kişi veya grup, kimliği ile diğer kişi veya gruplar arasında konumlanır, kendi kendisinin bilincine vararak kendisini kavrar. Yavuz’un da ifade ettiği gibi kimlik sosyal ve siyasal değişimlerin belirlediği bir referans çevresine sahiptir (Yavuz, 2008: 17). Berger ve Luckman’a göre kimlik (2008:250); sosyal ilişkiler aracılığı ile inşa edilmekte, devamlılığı ise yine sosyal ilişkilerle sağlanmaktadır. Bu anlamda kimliğin hem oluşumu hem devamlılığı hem de yeniden biçimlendirilebilmesi sosyal süreçlere bağlanmıştır. Dahası bu süreç sosyal yapı tarafından belirlenmektedir. Bu bağlamda Huntington kimliğin çeşitli kaynakları olduğuna dikkat çeker; atfedilen yüklenen kimlikler, kültürel kimlikler, bölgesel kimlikler, politik kimlikler, ekonomik kimlikler, sosyal kimlikler. Böylece kişi veya gruplar yaşa, soya, etnik kökene, dile, dine, coğrafi konuma, kıtaya, lidere, çıkar grubuna, partiye, mesleğe, ekonomik sektöre, arkadaşlara, kulüplere veya statüye dayalı kimlikleri benimseyebilirler (2004: 27). Bu kimlikler bireysel ya da kolektif olabilirler. Bireysel kimliğin meydana gelmesi kişiler arası ilişkilere bağlı iken kolektif kimlikler grupların etkileşimi ile ilgilidir. Bireysel kimlik meslek, siyasi görüş, sendika üyeliği, cinsiyet, eğitim ya da medeni durum gibi pek çok unsuru içinde barındırır. Tüm bunlar aynı zamanda kolektif

kimliğin de birer parçasıdır ve aynı zamanda bireysel kimlikle kolektif kimlik birbirini inşa etmektedir.

Türkiye özelinde düşündüğümüzde medeniyet kimliklerinin, dini kimliklerin, etnik kimliklerin, grup kimliklerinin veya ulus kimliklerin sosyal ve siyasal alanda belirleyici rolleri olduğunu görürüz. Bu kimlik çeşitlerinden özellikle dini kimlik meşruiyet kaynaklarının diğerlerinden oldukça farklı bir boyut teşkil etmesi nedeni ile diğerlerinden ayrılır. Bireyler gündelik hayatta önlerine çıkan her türlü durum ve sorunla baş etmek, anlamlandırmak veya karar almak için bir aşkına başvurmaktadır. Dini kimliğin aşkınla ilgili olması ve iddialarının vahye dayanması çatışma boyutunu artırma potansiyeline sahiptir. Göker, köklü değerler sistemine sahip olan dini inançların dini kimliğin oluşmasında etkin bir rol oynadığını vurgular. Söz konusu inanışlar bireyleri bir araya getirirken kültürel değerler sisteminin ortaya çıkmasına neden olurlar. Kolektif bir kimlik türü olarak din ve dini inanışlar diğer kolektif kimliklerde olduğu gibi çeşitli dışlama ve dahil etme süreçlerini içinde barındırır. Bu nedenle din olgusu kendini yüceltme diğerini ise küçük görmenin bir kaynağı olmaktadır (2013: 61-63). Bu bağlamda Alevilik oldukça güçlü bir dini kimlik olarak önümüze çıkmaktadır. Aleviliğin sözü edilen köklü değerler sistemine sahip olması kendi kültürel doku ve anlayışını oluşturması ve kimliğin muhtaç olduğu “öteki”ni Sünni inançta bulmuş olması her iki kimliğin yüceltme ve küçük görme etkinliklerini pekiştirici bir işleve sahiptir.

3.BİR KİMLİK OLARAK ALEVİLİK

Alevi kelime olarak Hz. Ali'ye mensup, Ali'ye ait anlamına gelir. Mezhepler tarihinde ve tasavvuf edebiyatında ise Hz. Ali'yi sevmek, bağlı olmak ve saymak anlamında kullanılmıştır. Kitabî bir tanım dışında çıkarsak Alevi tabiri Hz. Ali'yi en üstün sahabe olarak gören ve Hz. Peygamberin tayini ile imamlığa gelmesi gerektiğini öne süren Şia ile aynı anlamda kullanılmıştır. Böylece bu zümreler Hz. Ali'ye bağlılığın ötesinde onun soyu adına bir fırkalaşma hareketinin siyasi temsilciliğini yapmış olmaktadırlar (Fıglalı, 2008: 529). Başlangıçta Alevi sözcüğünün Ali'nin soyundan gelenler için kullanılmış ancak daha sonra anlamı genişleyerek Ali yandaşlarını da kapsamıştır. Bu nedenle Alevilik başlangıçta siyasal bir hareket olarak ortaya çıkmış, Sünnilik dışında kalan düşüncelerle beslenerek İslam'ı kabul eden toplumlar için egemen olan dini tutumun karşısında duran bir harekete dönüşmüştür (Özkırımlı, 1997: 72). Bu düşünce bağlamında Alevilik yalnızca bir mensubiyet ve bağlılık değil aynı zamanda protest veya muhalif siyasal bir duruştur. Buna mukabil Aleviliğin ibadet temelli farklılaştığını düşünenler de mevcuttur. Uludağ'a göre örneğin Hazreti Peygamber'in dört halifeye de farklı zikirler verdiği gibi düşünceler de Aleviliğin temellendirilmesinde etkili unsurlardır (1989: 369).

Alevilik Anadolu'da bir dizi tarihsel aşamadan geçerek bugüne gelmiştir. Birinci aşama Aleviliğin oluşum sürecidir ki 11-15 yüzyıl arası ifade eder. Diğer aşama 16-19. yüzyılları kapsayan Safevi ya da Kızılbaşlık dönemidir. Safevi döneminde ortaya çıkan gerilimler sona erdikten sonra Alevilik dini bir cemaat hüviyetine bürünmüştür. Bu dönem aynı zamanda Kızılbaşlığın damgalama işlevi gördüğü ve sonucunda heteredoks ve senkretik özellikleri olan bir kimliğin kendisini toplumdaki tecrit ettiği dönemdir. 20. yüzyıldan başlayıp bugün devam eden süreç ise modern Alevilik dönemidir. Bu dönemde Aleviler modernlik karşısında yeni konumlarını üretmeye çalışmışlardır (Subaşı, 2010: 79). Aleviliğin tarihsel

kökenlerine tüm ayrıntıları ile değinerek kökene dair merakın giderilmesi gerektiği muhakkak. Aleviliğin doğuşunun Türklerin Müslüman oldukları döneme götürülebileceği, kentli toplumlar ile göçebe toplumlar ile anılan İslam'ın anlayış farkları, Aleviliğin halk İslam'ı anlayışına dayanması ve söz konusu süreçte Musevilik, Budacılık, Mancılık, Hristiyanlık ve İslam gibi dinlerle tanıştığı ve onlardan etkilendiği gibi köken bilgilerine değinmek pek tabii mümkün. Ancak burada Aktay'ın uyarısını hatırlamakta yarar var; Alevilik tarihsel olarak ne sabit bir forma sahiptir ne de bugün, tarihsel kökenleri ile sıkı bir irtibat içindedir. Aleviliğin özünü tarihsel olarak çıkış noktasında aramak işlevsel bir yaklaşım değildir. Çünkü bugün Alevileri nerde görmek istiyorsak tarihsel ve kültürel özü bu isteğimize uygun olarak bulabiliriz. Ancak Sünnilerin de bir zamanlar Müslüman dahi olmadığı unutulmamalıdır (2007:58-59). Bu manada Aleviliği İslam'ın içinde ya da dışında kabul edecek tarihsel ve kültürel özlere bu yönü ile düşünmek gerekir. Aktay'a göre bugün karşımızda duran Alevi-Sünni gerçekliği Osmanlı'nın 19. yüzyılından oldukça farklıdır. Söz konusu farklılık Alevilerin Sünniler karşısında konumlanma şekli bakımından da geçerlidir (2007:59). Bu farkı anlayabilmek için Osmanlı-Safevi çekişmesine ve Osmanlı siyasi ve gündelik yaşamında Alevilerin konumunu anlamamız gerekir. Çünkü Osmanlı-Safevi çatışması Alevilerin Cumhuriyet'e de taşınan davranış kodları, yeni devlete olan yaklaşımları ve bugün halen devlet birey ilişkileri bakımından anlamlı veriler sunmaktadır. Bu tarihten sonra Alevilerle devletin ve dahi Sünnilerin arasının neredeyse hiç iyi olmadığı bir gerçektir. Burada Kızılbaşlığın Aleviliğe dönüşümü ve yerici bir anlama dönüşmesi önemli bir ayrıntıdır.

Kızılbaşlar XV. ve XVI. yüzyıllarda ilk Safeviler olan Şah İsmail, Şeyh Cüneyd ve Haydar'ın taraftarı olan Türkmen boyları idi. Kızılbaş isminin verilmesi kırmızı bir serpuş giymelerinden kaynaklıdır (Melikoff, 1993:33.; Ocak, 1999: 386). Hz. Ali ve on iki imam kültü, Kerbela Matemi ve buna bağlı kültürleri içinde barındıran Alevilik olgusu bu dönemde ortaya çıkmıştır. Yani bugünkü Alevilik kuvvetle muhtemel İsmaili kalıntılar, ancak daha önemlisi XIV. yüzyılda Hurifi etkilerle temellenen, XV. yüzyılda Şeyh Haydar ile şekillenen ve asıl bağlamına Şah İsmail ile ulaşan bir olgudur (Ocak,1999: 386-387). Bu bağlamda Aleviliği temelde iki tarihsel kesit üzerinden ele alabiliriz. İlk aşama Şah İsmail öncesi dönemdir ve X. yüzyıldan XV. yüzyıl sonlarına, Safevi Devleti'nin kuruluşu ve ardından Safevi propagandasının başlangıcına kadar olan süredir. İkinci aşama ise Şah İsmail'den sonraki dönemdir. XVI. yüzyılın başlarından itibaren Safevi propagandası ortaya çıkmıştır. Birinci evre Ali'siz ikinci evre ise Ali'li döneme işaret eder (Ocak, 1999:387). Kızılbaşlık bu tarihten sonra Safevileri ve Şah İsmail'in ardından giden Türklerin ortak adı olmuştur (Onat, 2003: 113). Kızılbaşlığın küçültücü anlam kazanması Celali ayaklanmaları ile bilinen dini sosyal isyan hareketleri ile ilgilidir. Bu dönemden sonra Kızılbaşlık dinsiz ve asi gibi anlamlara karşılık gelir olmuştur (Melikoff, 1993:33; Ocak, 1999: 386). Bu dönemde Kızılbaşlık Safevi ya da Şah İsmail taraftarlığı olarak anlam bulmuş, Osmanlı'nın bu döneminden itibaren kırmızı serpuştan "hain, asi, dinsiz, zındık" gibi göstergelere evrilmiştir. Kızılbaşların Safevi taraftarlığına yönelmemeleri için Ebu Suud, Şeyh İdris-i Bitlisi ve İbn-i Kemal gibi şeyhülislamların (kaynak) bu dönemde Kızılbaşları dinsizlikle ilişkilendiren fetva ve söylemleri de bu dönüşümde etkilidir. Bugünkü Alevi kimliğinin oluşmasında bu yerme küçültme ve Sünni fetvalar ile tekfir edilmenin etkileri vardır.

Kızılbaşlığın yerici bir ifade olması ve Türkiye’de geleneksel İslam dışı mezhebi adlandırmak için Alevilik kullanımının ortaya çıkışı 19. yüzyıldır (Bozkurt, 2006: 1-4, Aydın, 2011: 110). Bu bağlamda Kızılbaş adı Aleviliğin en eski ve özgün kullanım şeklidir (Bozkurt, 2006: 1-4). Yaygın görüşe göre Kızılbaş tabiri zamanla yerici bir ifadeye büründüğü ve bir damgalama işlevi gördüğü için bugün Alevi kelimesi kullanılmaktadır. Onat, Kızılbaşlığın Aleviliğe dönüşümünde Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasını işaret eder. Bu dönemde Bektaşî Tekkelerinin kapatılması ve Kızılbaşlık ile ilgili olumsuz ifadeler de isim değişiminde etkili olmuştur (Onat, 2009: 24). Kabuk değiştirerek varlıkları devam eden Alevilerin devlet ile ilişkileri giderek daha kötü hale gelmiştir. Bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğu’nda Aleviler itikadi boyutları ile değil siyasi yönleri ile devletin ilgisini çekmişlerdir.

Osmanlı’da bir devlet dini olarak benimsenen Sünniliğe karşın Cumhuriyet’le birlikte yalnızca mezhepler değil din de giderek silikleşmiştir. Tevhidi Tedrisat Kanunu ve Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması ile hem Sünniler hem de Aleviler aynı oranda etkilenmesine karşın Aleviler bu süreci daha olumlu karşılamışlardır. Ceylan’a göre Cumhuriyet’ten önce siyasi nedenlerle zındık veya mühlit sayılan Aleviler, Cumhuriyet’le birlikte laikliğin savunucusu olarak ilan edilmişler, “Aleviler laik devletin güvencelerinden biridir” şeklinde kendini savunarak Sünni fundamentalizme karşı mücadele etmişlerdir. (Akt. Ceylan, 2015: 131-132). Yine de Alevilerin laikliğe rağbeti kimi açılardan izaha muhtaç gibi görünür. Tekke ve Zaviyelerin kapatılması ile Bektaşî dergâhı da kapatılmış, dini unvanların kullanımına son verilmesi ile dede ve babalık yasaklanmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın da bu dönemde kurulduğu düşünüldüğünde bu izahın zorluğu artmaktadır. Ancak yine de laiklik, Alevilere çok yönlü bir hukuki ve sosyal güvence sunmuş, resmi yapının dinsel olandan arındırılması başlı başına bir hukuki eşitlik vaat etmiştir. Her ne kadar bu eşitliğin sosyal olana yansımaları tartışmalı olsa da bu hukuki güvence Aleviler bakımından memnuniyetle karşılanmıştır. Çünkü devletin dinsel olan retorikten vazgeçmesi aynı zamanda Sünni retorik’in zayıflaması ve sürekli kendini tekrarlayan Alevi ayrımcılığının getirdiği evhamının azalacağı anlamına geliyordu. Aleviler Cumhuriyet döneminde görece görünür olma imkânı bulmuşlar, kapalı toplumdaki açık topluma geçiş yapmışlardır. Kırdan kente göçmüşler gerek sosyal hayatta gerekse de devlet içinde çeşitli görevlere getirilebilmişler ve eğitim imkânına sahip olmuşlardır. Esasen bu durum Alevilerin Cumhuriyeti neden desteklediğini izah edemeyen anlayışa karşı koyulabilecek hala en güçlü argümandır. Ancak Alevilik kimlik bakımından bu dönemde halen arzu ettiği yerde değildir.

Aleviliğin Cumhuriyet dönemindeki asıl dönüşümü Demokrat Parti döneminde modernleşmenin etkisine girmesi ile olmuştur. Bu döneme kadar kırsalda yaşayan henüz modernleşmenin etkisine girmemiş olan Aleviler 1950’li yıllarda başlayan 1980’lerde hızlanan ve bugün neredeyse tamamlanan köyden kente yoğun bir göç dalgasına maruz kalmışlardır. Dressler, bu sürecin Aleviliğin bugüne dek yaşadığı en farklı ve en etkili dönüşüm olduğunu ifade eder. Çünkü Aleviler kitlesel olarak şehirleşirken ciddi krizlerle yüz yüze kalmışlardır. O güne dek kırsal bir karakterde yaşayan Alevilik, şehir hayatına adapte olmakta güçlük çekmiş ve Aleviliğin bazı kurumları şehir hayatı içinde kendine yer bulamamıştır (2008: 300-311). Musahiplik veya Dedelik gibi kurumlar buna örnek olarak verilebilir. Dressler burada özellikle Dedelik kurumuna dikkatimizi çeker ve Dedenin konum ve işlevlerinin değişimi üzerinde uzunca durur. Dedelik kurumu Alevi kentleşmesi ile birlikte

sosyal sistem içindeki etkinliğini kaybetmiştir (2014). Söz konusu göçlerle dinsel pratiklerinden ve ritüellerinden uzaklaşan Aleviler, kentte modern hayatla bütünleşmeye başlamışlardır. Alevi modernleşmesi bakımından bakıldığında kentleşmenin Alevi kimliğine en önemli etkisi dini bir kimlik olmaktan siyasi, muhalif ve protest bir kimlik olmaya doğru evrilmesidir. Yıldırım'a göre bu kitleler artık "Kerbela" dendiğinde değil, Madımak Katliamı anıldığında ve Alevi köylerine cami yaptırılması, Diyanet İşler Başkanlığı'nın Alevilerle ilişkisi, mecburi din dersleri ya da cem evlerinin hukuki statüsü gibi konularda heyecan duymaktadır (Yıldırım, 2012: 143).

Aleviler kırdan kente göç ederek modernleşme aracılığı ile oluşan modern kurumlara kendilerini teslim etmiş ve giderek bireyselleşmişlerdir. Böylece geleneksel Aleviliğin inanç merkezli anlayışı yerini, modern Aleviliğin seküler ancak kimlik merkezli anlayışına bırakmış oluyor ve Alevilik yeni nesil eğitilmiş gençler için birer köken bilgisi olarak kimliğin besleyici rolünü yerine getiriyordu. Bu durumun nedeni kırsalda topluluk içinde yaşayan Aleviliğin kentte bireyselleşmesi ile kendine yer açma isteği üzerinden verdiği kimlik mücadelesidir. Diğer yandan kentte "öteki" ile karşı karşıya kalan Aleviler hem kendilerini ifade etmek hem de kenetlenmek durumunda kalmışlardır.

Geleneksel Aleviliğin inanç merkezli anlayışından modern Aleviliğin kimlik anlayışına doğru yaşanan eksen kayması, Aleviliğin bu dönemde dini eğitim ya da inanç sistemine dair bir talebi olmamasını da anlaşılır kılar. Benzer bir etki Aleviliğin sol hareketle ilgisini kurmamıza da olanak sağlar. Aleviliğin dönüşümünde en önemli etkenlerden biri de sol siyaset ile olan bağıdır. Ne var ki bugün Alevi kimliği yönlendirenlerin önemli bir bölümü 1960 ve 1970'lerde sol hareket içinde olmuşlardır. Massicard söz konusu entelektüellerin iç dünyalarında Alevi inancını yıktıklarını ve bireysel hayatlarında inancın ne yeri ne de önemi olduğunu altını çizer. Solcu Aleviler esasen Aleviliği 1980'lerden sonra yeniden keşfetmişlerdir. Bunun nedeni sol hareketin etkinliğini yitirmesi nedeni ile Aleviliğe dönüş ihtiyacından ziyade sosyal ve siyasal bir mücadele yürütmek isteminden kaynaklıdır. Diğer yandan Alevi toplumunun en eğitilmiş bölümünü oluşturan sol aydınlar, geleneksel Aleviliği modern Aleviliğe dönüştürmede önderlik etme fırsatı bulmuşlardır (2007: 80-82). Bu grubun geliştirdiği yaklaşımın Alevilerin tamamınca benimsenip benimsenmediği tartışmalıdır ancak bugün kimlik eksenli tartışmaları etkinlik bakımından bu grubun sürdürdüğünü söylemek mümkündür. Bu grubun Alevileri temsili noktasında şuna değinmekte yarar vardır; söz konusu temsil kendini bir geleneğe yaslayamamıştır. Bunun nedeni Alevilerin Cumhuriyet'in ilanı sürecinde Tekke ve Zaviyelerin kapatılması gibi gelişmeleri, laiklik ilkesi nedeni ile olumlu olarak karşılamalarıdır. Çünkü süreç kendilerine ait kurumları da süpürmüş ve geleneklerini yeni nesillere aktaracak bir taşıyıcı grup imkanını zayıflatmıştır. Bu durumda bir bakıma icat edilen ve 1980'lerden sonra keşfedilen politik bir Alevilikten söz etmek mümkündür. Ne var ki bu dönemde Aleviliğin siyasi veya kültürel olarak kimlik talebi çerçevesinde tartışıldığı görülmektedir. Bu tartışma aynı zamanda Sünni karşıtlığı üzerine kurulu bir tartışmadır.

12 Eylül öncesinde komünizme karşı mücadelenin karşısında bir blok olarak Aleviler yer almıştır. Böylece Alevi-Sünni çatışması sürece eklenmiş olmaktadır. Gerçekte ise Komünizm-milliyetçilik ekseninde kurulu idi. Solcu, anarşi ve terörün baş sorumlusu olarak gören askeri darbenin mağdurları Aleviler olmuştur; ancak Aleviler olarak değil "solcu

sosyalist militanlar” olarak. Seksenli yıllarda Alevilik için önemli bir canlanma dönemi başlamış, herhangi bir eksen kaybı olmadan ilk kez kendini Alevilik olarak bulmaya ve dinsel boyutu ile gündeme gelmeye başlamıştır. Söz konusu canlanma tepkilerini iki yöne doğrultmuştur; ilki kendi içinde Aleviliğin ihmal edilmesine ve siyasi angajmanlara kurban edilmesine, diğeri ise devletin din politikasına ve bu politikanın palazlandığı düşünülen Sünni kesime (Aktay, 2012:67). 1990’lar ise Alevilik için oldukça karmaşık ve hareketli bir dönemdir. Bu yıllarda bağımsız bir Alevi kimliğinden görece ilk kez söz edebilmek mümkündür. Bu durumun sebebi gerek Aleviliğin siyasallaşmasındaki değişim gerekse de dünya ve Türkiye’de hâkim olan kimlik siyasetidir. Kimlik tartışmalarının siyasal alanın meşguliyetine dönüşmesini bu yıllarda yükselen siyasal İslam ve Kürt sorunu özelinde de görmek mümkündür. Alevilik de bu gelişmelerden beri değildir. Bağımsız bir kimlik olagelme yolunda bu yıllarda pek çok gelişmeden söz edilebilir. 1990’lı yıllara değin ağırlıklı olarak sözlü kültür üzerine inşa edilen Alevi yazın ardı ardına basılan yayınlarla yazılı kültüre doğru evrilmiştir. Bu bağlamda örneğin 1990 yılında Cumhuriyet Gazetesinde Alevilik bildirgesi yayınlanmış ve Alevi kökenli radyo ve televizyonlar kurulmuştur. Yine ana akım medyanın Alevilikle ilgili yazı dizileri ve yayınlar yapması benzer bir gelişmedir. Kentli Aleviliğin Sünnilik karşısında tanımlandığı ve kenetlenme ihtiyacına yukarıda değinilmişti. Bu dönem düzenlenen şenlikler veya anma törenleri gibi kitlesel gösterileri bu bağlamda okumak mümkündür. Ancak 1990’lı yıllarda bağımsız bir Alevi kimliğinden söz edilmesinde Madımak Katliamı’nın yeri tartışılmazdır. Yanarak ölme, canlı olarak seyretme ve seyredilme, suçlanma, yalnızlık ve katliamların katalizörü olacak mazlum özne olmak bir yana suçlanma, bugünkü alevi kimliğine dahildir. Dahası madımak katliamı yaşandığı dönemde CHP’nin de koalisyon ortağı olması ve kamuoyunun söz konusu olay için takındığı suçlayıcı tavır Alevi kimliğinin inşasında son derece önemli bir kırılma noktası olmuş ve travmatik bir hale bürünmüştür. Bu durum hem Alevi hareketliliğini hem de daha fazla siyasal bir kimlik olarak Aleviliğin sahiplenilmesini artırmıştır. Bu artış 1995 yılında meydana gelen Gazi Katliamı ile sürmüştür. Massicard, 1996 yılında Barış Partisi’nin kurulmasının katliamlarla ilişkili olduğunu ifade eder. Söz konusu gelişme artık içe dönen, yalnızlaşan ve kimliğine sarılan Alevilerin siyasal anlamda temsil edilmek arzusunun çıktısıdır (2007:219). Bu sebeplere siyasal İslam’ın yükselmesi ile başlayan Laiklik ve irtica tartışmalarının Alevilerde yarattığı evhamı da eklemeliyiz. Burada Alevi partilerinin Türkiye’de hiçbir zaman hedeflenen başarıyı gösteremediğini söylemek gerekir. Bunun demografik saçılım, Alevi siyasetinde kimliğin görünür olma ihtiyacı ile katliamların travmatik saklanma zorunluluğu arasında sıkışıp kalmışlık gibi çok çeşitli nedenleri vardır. Bunun sonucu olarak Alevi kimliği partiler üzerinden değil dernek ve vakıflar üzerinden süregelmiştir.

2002 yılında milli görüş geleneğinden gelen Ak Parti’nin iktidara gelmesi ile tıpkı 1990’lı yıllarda olduğu gibi laiklik tartışmaları yeniden alevlenmiştir. Bu dönem Ak Parti, bu endişeleri AB üyeliği sürecinde bir nebze hafifletmiştir. Ancak parti laiklik karşıtı imajından sıyrılmaya çalışsa da Aleviler iktidar partisine karşı daima mesafeli olmuşlardır. Muhalefet için ise Aleviler bu dönem daha da fonksiyonel hale gelmiştir. Alevilerin laiklik hassasiyeti gerek askeri vesayetin etkinliğinin kırılması için gerçekleştirilecek reformları engellemede, gerekse de toplumsal dinamikleri harekete geçirmede işlevsel görülmüş diğer bir deyişle

Alevilerin laikliğe olan duyarlılığı bu dönem araçsallaştırılmıştır. 2007 yılında düzenlenen Cumhuriyet Mitinglerine Alevilerin ve Alevi derneklerinin yoğun şekilde rağbet göstermesi bu durumun tezahürüdür.

Ak Parti döneminde Aleviliğe ilişkin en önemli gelişmenin Alevi açılımı olduğu söylenebilir. Açılımda Alevilerin sorunları, mağduriyetleri ve ayrımcılıklar gibi konular ve bunların çözüm yollarının ele alınması hedeflenmiştir. Çalıştayda ele alınan genel geçer Alevi sorunlarına bakıldığında Aleviliğin bugünkü kimliksel taleplerine dair önemli ayrıntılar edinebiliriz; çerçevlendirme sorunu, kimlik ve beyan sorunu, Anayasal ve hukuksal sınırlar, Madımak Oteli'nin yeniden düzenlenmesi, zorunlu din dersleri, Diyanet İşleri Başkanlığı, Dedelik ve Cemevlerinin hukuksal statüsü. Çalıştayda özellikle Aleviliğin tanımlanması noktasında kamuoyuna yansıyan tartışmalar dikkat çekmiş Aleviler, devletin tanımlama hakkı olmadığına yönelik argümanı sıkça kullanmışlardır. Ancak sonuçta Alevilik İslam üst başlığı altında "hak-Muhammed-Ali" kavramları etrafında oluşan bir inanç ve erkan yolu" şeklinde tanımlanmıştır. Alevilerin kimliklerine yönelik taleplerde ise özellikle kamu atamaları dile getirilerek Aleviliğin ayrımcılığa uğradığı ifade edilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı üzerinden yürütülen tartışmalarda kurumun lağvedilmesinin bugünkü sosyo-kültürel şartlarda imkânı bulunmadığı ancak diğer dini grupların temsili için gerekli çalışmaların yapılması gerekliliği vurgulanmıştır. Benzer bir vurgu zorunlu din dersleri olmuştur. Zorunlu din derslerinin Aleviliği de kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmesi ve Sünni anlayışı benimseyen bir müfredatın Alevi çocuklarına dayatılmaması gerektiği ifade edilmiştir. Diğer yandan Dedelik kurumu ile ilgili de yeniden eğitim ve maaş bağlanması gibi hususlarda çalışma yapılması ve Cemevlerinin ibadethane statüsüne yükseltilmesi çalıştay boyunca Aleviliğin en güçlü kimliksel talebi olmuştur (Alevi Çalıştayları Nihai Rapor, 2010).

Bugün konu edilen sorunların pek azı çözülebilmemiş, çalıştay ne Alevilerde ne de Alevi STK'larında memnuniyetle sonuçlanmıştır. Diğer taraftan Alevilerin siyasal İslamcı iktidarlara karşı evhamlı yaklaşımı, iktidarın Sünni kültürle olan görünür bağları yanında açılımın bir asimilasyon politikası gibi görülmesi nedenlerle belirlenen hedeflere ulaşamamıştır. Dahası çalıştay nihai raporuna göre Alevilerin bir kimlik problemi yaşadığı ve bu problemin ancak İslam dairesinde kendilerini net biçimde tanımlamaları ile aşılacağı vurgulanmıştır. Ak Parti'nin de bu süreçten eli boş döndüğü ortadadır. Ancak açılımın Alevi-Sünni meselesine en önemli katkısı birbirine yabancılaşmış ve kimi alanlarda müzakere şansı kalmamış grupların bir masa etrafında oturup tartışabilmesine imkân vermiş olmasıdır. Bu gelişmenin önyargıların kırılmasına katkıda bulunacağını ve bir sonraki adımlara cesaret vereceğini değerlendirmek yerinde olur. Öyle ki bu çalışmanın yapıldığı günlerde Alevi açılımının yeniden başladığına dair kimi düşünceler kamuoyu ile paylaşılıyordu. Cumhurbaşkanı Erdoğan, toplu Cemevi temel atma töreninde yaptığı konuşmada, Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde Alevi Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı kurulacağını ve cemevlerinin altyapı sorunlarının kamu desteği ile giderileceğini ifade etti. Dahası Alevi Bektaşîlerin inanç önderlerine bu yapı bünyesinde kadro verilebileceği de oldukça önemli bir ayrıntı olarak kamuoyu ile paylaşıldı. Elbette bu gelişme, yukarıda sözü edilen Alevi açılımına dayanmaktadır. Sürecin devamlılığı bize hem Alevi kimliği konusunun tüm gerçekliği ile önümüzde durduğunu hem de söz konusu müzakere imkanının halen devam ettiğini göstermektedir.

4. YÖNTEM

Aleviliğe dair toplumsal ayrışma boyutlarını Türklerin İslam'ı kabul etmesine kadar götürmek mümkündür. Her ne kadar Alevi kimliğin inanç boyutundan daha fazla siyasi ve kültürel söylemler etrafında kendini var ettiği ifade edilse de bugünün toplumsal gerçekliğini anlayabilmek için sahaya bakmak gerekmektedir. Alevi Sünni gerginliği, çatışması ya da ayrışması, nasıl tanımlanırsa tanımlansın bugün halen iki grubun kendini farklı kaynaklarla motive ettiği açıktır. Söz konusu kaynakların ortaya konabilmesi için bu çalışmada Youtube yorumları incelenmiştir. Analiz için Youtube Video Sitesindeki 321Media isimli kanalda yayınlanan *Soramazsın: Alevi* isimli yayın ve DemokratPress isimli kanalda yayınlanan *Bir Alevi Aileden Kız Alır Ya da Verir misiniz? Aleviler Ötekileştiriliyor mu?* isimli yayın tercih edilmiştir. *Soramazsın: Alevi* isimli program 2,4 Milyon kişi tarafından izlenilmiş ve 20.617 yorum almıştır. Diğer program ise 154 bin kişi tarafından izlenmiş ve 1.103 yorum almıştır. *Bir Alevi Aileden Kız Alır Ya da Verir misiniz? Aleviler Ötekileştiriliyor mu* isimli program, özellikle Alevi-Sünni evliliği konusunda daha ayrıntılı veriler elde edilmesi için konuyu derinleştirmek amacı ile tercih edilmiştir.

İki program altında kullanıcılar tarafından yapılan 21.720 yorum Van Dijk'in eleştirel söylem analizi tekniği ile yorumlanmıştır. Dijk'e göre söylem analizi toplumsal, karmaşık ve bilişsel bir süreçtir. Söylem analizi altında, söylem üzerine haritalandırılan zihinsel modeller yatmaktadır (2019: 471). Buna göre çözümleme, söylemi şekillendiren unsurlar göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. Eleştirel söylem analizinin mikro ve makro boyutu vardır. Cümlelerin gramer yapısı ve bu yapının ardında bulunan ideolojinin keşfedilmesi bu iki boyuta karşılık gelmektedir. Makro analizde cümle ve kelimeleri anlamlandırmak için şematik ve tematik incelemeler yapılır. Mikro analizde ise sentetik, sözcük seçimleri ve retorik unsurlar incelenmektedir. Sentetik inceleme cümlelerin aktif veya pasif öznesinin etken mi edilgen mi olduğuna ya da kelime oyunu yapıp yapılmadığına odaklanmaktadır (Dijk: 1988). Gramer yapıları ve ardına gizlenmiş olan ideolojilerin yüzeye çıkarılması için metin içinde ima edilen parçaların bulunması ve altının doldurulması önem arz eder. Ayrıca iletişimi etkileyen konuşma, anlama ve anlamlandırmanın farklı seviyelerini, kelimelerini ve metin yapılarını stratejik bir bağlama oturtmak gerekmektedir (Çakır, 2020: 83). Çünkü söylem analizlerinde önemli olan metni, yazıyı, yorumu ya da kitabı okuyan okuyucunun ne anlam çıkardığıdır.

Bu anlamlandırma çerçevesinde çalışmada eleştirel söylem analizi tekniği kullanılarak Aleviler ile Sünniler arasında etkileşime yansıyan yedi adet çatışma boyutu elde edilmiş ve temalaştırılmıştır. Bu temalar "Hz. Muhammed vs Hz. Ali, Dört Halife ve Sahabe, Arap İslamı vs Türkmen İslamı, Osmanlı ve Yavuz Sultan Selim, Cem Evleri vs Camiler, Temel İbadet Ritüelleri; Benim Kalbim Abdestli Gönlüm Temiz ve Kız Alıp Verme: Kız Almam Oğlan Vermem" şeklindedir.

5. BULGULAR

5.1. Hz. Muhammed vs Hz. Ali

Programı izleyenlerin yorumları incelendiğinde ilk çatışma boyutunun Peygamberlik teması altında ortaya çıktığı görülmektedir. Söz konusu çatışma kendi içinde iki düşünceyi içermektedir. Bunlardan ilki Hz. Muhammed'in ihmal edildiği, ikinci plana itildiği veya Hz. Muhammed'le Hz. Ali'ye eşit miktarda önem ve değer atfedildiğidir. İslam peygamberine yeterince önem verilmediğine yönelik en güçlü argüman Alevilerin O'nun sünnetlerini yerine getirmiyor olduğuna yönelik ifade edilmiştir. Peygamberlik ile ilgili bir diğer anlaşmazlık hadisler noktasında ortaya çıkmıştır. Sahih hadislerin hangileri olduğu ya da hangi kaynaktan aktarılanların doğru kabul edileceği tartışma konusu yapılmaktadır. Hadisler Şii hadisler ve Sünni hadisler olarak tashih edilmiştir. Bu düşünceye göre Aleviler Şii kaynaklardan aktarılan hadisleri doğru kabul etmekte ancak Sünni kaynaklarca doğrulanmış Hadisleri reddetmektedir.

E.S: ... "Bir dinin peygamberiyle halifesinin bir tutulduğu nerde görülmüş? Resmen yeni bir imanun şartı uydurulmuş. Siz bir kere ya Allah ya Muhammed ya Ali diyorsunuz bence bu bile bir saygısızlık. "

Hacer Vural: "*Peygamberimizi biliyorlarmış madem hangi yaptığı sünneti seniyesini yapıyorlar...*"

Peygamberlikle ilgili diğer vurgu çatışmanın boyutunu artırıcı niteliğe sahip olduğu gibi mutabakat zeminini ortadan kaldırmaktadır. Buna göre Hz. Ali peygamberdir. Burada şu hususa değinmekte yarar var: Hz. Ali'nin peygamber olduğuna yönelik düşünce ve iddialar ekseriyetle açıkça ifade edilmemiştir. Çünkü bu türden düşünceler hem kullanıcının rahatlıkla din dışı ilan edilmesine hem de hakaret ve öfke diline maruz kalmasına neden olmaktadır. Dahası Alevilik İslam dışı daireye alındığı anda tartışmanın kazananı belli olmakta daha doğru bir deyişle tartışma konusu ortadan kalkmaktadır. Çünkü halen Alevilikle Sünnilik arasındaki en güçlü iddialaşma Aleviliğin İslam içinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceğidir. Benzer bir durum "ben Aleviyim ancak Müslüman değilim" şeklindeki kullanıcı yorumlarında da görülmüştür. Bu durumda da tartışma, en önemli meşruiyet kaynağını kaybetmiş olmaktadır.

Ayşe nur kara: "*... Ben Sünni'yim eşim alevi... Benim eşim Hz. Muhammed Mustafa (yı) peygamber olarak görmüyor. Son peygamber Hz. Ali diyor.*"

Bu düşüncede olup üstü örtük suçlama ve imalar ise genellikle restleşme şeklinde ortaya çıkmaktadır. Aşağıda örneği verildiği gibi karşılıklı sorular ve cevaplanmaktan kaçınılan soruya soruyla cevaplar dikkat çekici birkaç örnektir.

Tezcan Türkmen: "*Hz. Ali peygamber mi?*"

Ceylan Kocabıyık: "*Türkmen Aleviyim sorduğunuz soruya bak biraz git araştır cahil cahil konuşma iyi ki Aleviyim kurban olun Alevilere.*"

Deniz Dincman: "*Neden kurban olacaktım bizim peygamberimizi ikinci plana atanlara?*"

5.2. Dört Halife ve Sahabe

Alevilik inancı Hz. Muhammed'den sonra Hz. Ali'nin halife olması gerektiğine ve ona haksızlık edildiğine yönelik düşünceye dayanır. Bu nedenle Sünniler Alevilerin Hz. Osman, Hz. Ömer ve Hz. Osman'a karşı olumsuz düşünce ve söylemlerde bulduklarını iddia etmektedir. Esasen bir önceki temada işlenen Hz. Ali'nin peygamber olduğuna yönelik düşünce çok kısıtlı bir Alevinin söylemi olarak kabul edilebilir. Ancak halifeler ve sahabelerle ilgili anlaşmazlık, hem Alevilik kimliğinin temelini teşkil etmekte hem de tarafların en güçlü argümanlarını içinde taşımaktadır. Bunun nedenlerinden biri halife ya da sahabeye yönelik düşüncelerin iman esasları içinde değerlendirilmemesi, düşünce özgürlüğüne dahil edilmesidir. Çatışmanın tarafları bu tartışmayı yaptıkları esnada ve sürece halen İslam dairesi içindedir. Bu düşünceye göre Aleviler Hz. Muhammed'in vefatından sonra yerine gelen 3 halifeye hakaret etmekte, hatta tekfir etmektedir.

Hasko Ates: *“Suç kendini bilmez bir grup Alevinin;) Aynı ülkede yaşıyoruz, Sünniler ağırlık ki isterse azınlık olsun kimsin kardeşim sen 3 büyük halifeme dil uzatacağın... Sünniye kalkıp Emevî diyeceksin yetmeyecek Yezid'le bir tutacağın... Kusura bakmayınız haddinizi bilin ortalık karıştırmayın, şırmamayın”*

Murat Karaköseli: *“(Amaç) Hz. Ali'yi ailesini, eşini koruyamayan biriymiş gibi göstermek, sizin Hz. Ali sevginiz asla yoktur. İnançsızız deseniz amenna bize ne, ama benim dinime, benim peygamberlerime, sahabelerime saçma sapan ithamlarsa bulunur karalarsan hadi oradan ne Aleviliği deriz. Saygılı edepli insan olun”*

Sahabe ve dört halife ile ilgili tartışmaların toplumsal alandaki en görünür yanlarından biri de Alevilerin çocuklarına koydukları isimlerdir. Bu düşünceye göre Aleviler çocuklarına Ali, Ayşe veya Ömer gibi isimleri vermemektedir. Bu temada dikkat çekici olan diğer çatışma boyutlarında Alevi kullanıcıların yoğun bir karşı dil ve savunmacı yaklaşım benimsedikleri halde sahabe ve dört halife konusunda kabul edici ancak savunmacı bir yaklaşım geliştirmiş olduğudur. Kullanıcı yorumlarının -ki yaklaşık 24.000 yorum eleştirel söylem analizine tabi tutulmuştur- tamamı incelendiğinde Alevi olduğunu söyleyen ancak üç halife ve sahabeyi sevdiğini ve benimsediğini ifade eden bir kullanıcı yorumuna rastlanmamıştır. Bu durum elbette Alevilik öğretisinin temel iddiasını almasından kaynaklı görülebilir. Ancak gerçek olan şu ki ele alınan bu çatışma boyutu belki de uyuma dönüşmesi muhtemel en zor boyut olarak görülmektedir.

Osman Akay: *“Peki Ömer ismini niye kullanmıyorlar onu niye söylemiyor?”*

RCLK: *“Ayşe adında Alevi olmaz, yeme bizi Ayşe Alevilikte asla sevilmez.”*

5.3. Arap İslamı vs Türkmen İslamı

Kerbela olayı Alevilerin kimliklerinin inşasında en kuvvetli alçı taşı olmuştur. Alevi ve Sünni olduğunu ifade eden ya da konuya taraf olan kullanıcı yorumlarına bakıldığında diğer bir çatışma boyutunun Kerbela olayına atıfla Hz. Muaviye ile Hz. Hasan ve Hüseyin boyutunda ortaya çıktığı görülmektedir. Alevilerin Sünnileri ekseriyetle Hz. Muaviye tarafında olmakla suçladıkları dikkat çekicidir. Bu düşünceye göre Sünniler Emevî tarafından, Aleviler ise Hz. Hasan ve Hüseyin tarafından gelmekte ve onları temsil etmektedir. Aleviler Emevîler ile ilgili düşüncelerini özellikle Emevî valililerinin yönetimleri döneminde Hz.

Ali'ye hakaret ve bedduayı bir alışkanlık haline getirdiği düşüncesi ile pekiştirmektedir. Söz konusu boyutun en görünür yanı Muaviye isminin başına "Hazreti" ifadesi konulmasına yönelik olması dikkate değerdir. Bu bağlamda Sünnilerin de Alevilerin de birbirini aşağılamak amacı ile kullandıkları klişeler vardır. Aleviler Sünniler için ekseriyetle "Yezid ve Muaviye soyu" nitelendirmelerini kullanırken, Sünniler Aleviler için en fazla "Kızılbaş ve Zındık tabirlerini kullanmaktadır. Kullanıcı yorumunda Aleviler, muhataplarından tarafını seçmesini istemektedir. Daha katı düşüncelere göre Aleviler bir tarafta Sünniler bir taraftadır ve Yezid'in taraftarları ile bir olmaları mümkün değildir.

Balulein: *"Önce geçmişte yaptıklarımızdan dolayı bizlerden özür dile ondan sonra bana konuş. Bizden adam gibi özür dilemedikçe ben merhabalaşmaktan öteye gitmem. Siz bir taraf biz bir taraf. İsteyen istediğini yapsın ama ben bu konuda katıyım. Girmem Yezid'in yanına, canı değmesin canıma"*

Emevî -ki bu Muaviye taraftarı olmak anlamına gelmektedir- ya da Hasan ile Hüseyin'in tarafında olmak aynı zamanda Türkmen İslam'ını ya da Arap Müslümanlığını kabul etmek anlamına gelmektedir. Aleviler sıklıkla dini kimliklerini milli kimlikle pekiştirmekte ve kendilerinin öz Türkler olduğunu vurgulamaktadır. Bu düşünceye göre Sünniler Emevî tarafını tutmakla Arap geleneklerini, kültürünü ve dinini kabul ederken Aleviler İslam'ın Türkmen yorumunu benimseyen Müslüman Türklerdir. Dahası kullanıcı yorumlarına göre ülkenin gerçek sahibi Alevilerdir. Burada dikkat çekici olan Cumhuriyetin kendini dayadığı köken iddialarının dini ve milli kimlikler ekseninde kendine yer edinmiş olmasıdır. Bu köken, İslam'ı ayrıca alan ve köklerini Orta Asya'ya dayandıran yeni bir ulusun inşası için Cumhuriyet projesinin benimsemiş olduğu, icat edilmiş bir unsur olmuştur.

Özcan: *"Ben de Aleviyim ama Allah'a şükürler olsun ki Türk olarak dünyaya gelmişim. Bayrağım, dilim Türkçe, dinim İslam, ırkım Oğuzlara dayanır, Orta Asya'dan gelmişiz, Süleyman Şah'ın torunlarıyız. Kim ki beni Alevi diye bu ülkede istemeyen varsa, kusura bakmasın, bu ülke benim ülkem, bu bayrak benim bayrağım. Bizi ancak bu vatandan, bu bayraktan ölüm ayırır."*

Öyle ki İslam'ın Arap yorumunu benimseyen Sünniler, Kuran'da olmadığı halde namaz gibi ibadetleri Arap geleneklerinin etkisi ile kabul etmişlerdir. Aleviler ise İslam'ı Türkçe yorumlamışlardır. Aleviler kimliklerini burada Şii'lerden de ayırmakta her türlü Arap unsurun dışında kendilerini "Türk" ekseninde konumlandırmaktadır. Kullanıcılar, Arap İslam'ının hadisler ile kendini var ettiğini vurgularken hadislere güvenilmeyeceğini ifade etmişlerdir. Bunun nedeni Emevîler döneminde hadislere binlerce uydurma hadis eklenmiş olması olarak ifade bulmuştur. Kullanıcı yorumuna göre Hz. Muhammed'in akla ve mantığa uygun en fazla 30 hadisi bulunmaktadır. Sünniler ise etnik bakımdan putperest Arap geleneklerini benimsedikleri için bu uydurma hadisleri de kabul etmişler ve dinde olmadığı halde pek çok ibadeti ritüellerine eklemişlerdir.

Kızıl Külüg: *"Müslümanlık Arap geleneklerinden geçmiyor kardeş. Kuran'da aç göster bana şöyle namaz vardır böyle kılınır. Namaz diye bir şey faracadır (farazidir) bu Kuran'da yok salat var oda dua demektir. Biz Kızılbaş Aleviler İslam'ı Türkçe yorumladık. Çünkü Allah her dili bilir. Alevi kelimesi de 1800'lerden sonra çıkmıştır, özümüz Kızılbaş Türkmenlik. Kuran hadislerden öğrenilmez sebebi de... Kimi Yezit soylarının Kuran'a helali*

haram, harami da helal kılan 4000 hadis eklemiştir. Hz. Peygamber hadislerin yazılı olmasını yasaklamıştır, kendisinin de akla mantığa uygun 20-30 tane hadisi vardır... Kimse bana Arap geleneklerini Müslümanlık diye gelmesin! ... Biz Türkmen olarak İslam'ı Türkçe yorumladık o yüzden sazımız kopuzumuz ile gulbeng yani Türkçe dua ederiz... Putperest Arap geleneklerini Müslümanlık sanma oda bir ibadet çeşididir o kadar."

Sünni kullanıcı yorumlarında ise Alevilerin dünyada İslam'ı bu denli yanlış bir yorumunu benimseyen tek dini unsur olduğu sıkça vurgulanan hususlardandır. Bu düşüncelere göre Aleviler Emevî düşmanlıkları nedeni ile Arapları ve dolayısı ile Hz. Muhammed'i de geri plana atmışlar ve sünnet unsurunu inanç sistemlerinden çıkarmışlardır. Bir diğer düşünceye göre Aleviler ibadetleri yerine getirmek istemedikleri için Arap Müslümanlığına tepki duymayı tercih etmişlerdir.

E.S.: *"Yani Hz. Ali deyip Hz. Ali'nin hayatından apayrı bir hayat yaşamanız da isin başka bir tutarsız tarafı... Ama koskoca dünyada İslam'ı bu denli farklı bir tek Aleviler yaşıyor ve kendi yaşadıkları şeyin İslam olduğunu, Sünnilerin Arap kültürünü aldığını falan söylüyorlar. Alakası yok yani. İslam güzel ahlaklıdır, Aleviler de gayet ahlaklı insanlar ona lafım yok fakat İslam'ın şartlarını falan yerine getirmiyorlar. Öbür dünyada Allah'ın takdiri ne olur bilemem ama İslam'ın bu dedikleri şeylerle pek alakası olmadığını söyleyebilirim..."*

5.4. Osmanlı ve Yavuz Sultan Selim

Alevi ve Sünni kimliğinin en belirgin toplumsal görünümünden bir diğeri de Osmanlı İmparatorluğu ve özellikle Yavuz Sultan Selim'e yönelik düşüncelerde ortaya çıkmıştır. Kullanıcılar arasında dört halife ve sahabe konusundan sonra en fazla anlaşmazlık üreten konunun Alevilerin, genelde Osmanlı İmparatorluğu'na özelde ise Yavuz Sultan Selim'e olan yaklaşımı olduğu söylenebilir. Yavuz Sultan Selim'e yönelik Alevi katılımcıların oldukça öfkeli bir dil kullandığı, dahası küfür ve hakaret içeren pek çok yorum yaptığı dikkat çekicidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun İslam'ın Sünni yorumunu benimsediği, Halifelik kurumunu bu yönde kullandığı ve Alevilere karşı baskıcı bir tavır sergilediği Alevi katılımcıların en fazla vurguladığı argümanlardır. Sünni karşı düşünceye göre ise Osmanlı İmparatorluğu Sünni düşünce nedeni ile değil tüm Müslümanları bir çatı altında toplayabilmek için Halifeliği getirmiştir.

Kaiser: *"Suç Alevilerin değil, asırlardır Osmanlı'nın lanetli mirası olan Alevi düşmanlığı. Yavuz Alevileri o kadar baskılamış ki, sazı bile yasaklamış. Bu yüzden Sünni Türkmenler bugün zurna çalar (fars, Kürt çalgısı) çünkü saz yerine o kullanıldı. Ancak Cumhuriyet sonrası serbest olunca yeniden yayıldı, Aleviler sayesinde unutulmadı. Gördüğün gibi, ayrıca bütün Doğu Anadolu Türkmendi, Alevi oldukları için İran'a zaruri göçtüler, Kürtler Safeviler'den yardım istedi, Yavuz'un b.k yemesi, bos yere Kürtleri doldurdular, Safeviler'e tampon olması için. Bugün kafamızı bu ağrıtıyor iste ... Aleviler ile konuşmak istiyorsan onların kelimelerini kullan, sorgular gibi tavır takılma."*

MT: *"... Yavuz'un sırf Alevi oldukları için Alevileri katletmiş olma iddiası veya Alevileri sünnileştirme iddiası, kimse kusura bakmasın, "züğürt tesellisi" nden başka bir şey değildir."*

Sünni yorumları ise reddiyeci, tepkisel ve savunmacıdır. Yorumların geneli incelendiğinde “Osmanlı’yı sevmeyeni sevmem, Osmanlı’yı sevmeyen bu topraklarda yaşamasın, özümüz Osmanlıdır” şeklinde bir dil benimsendiği ve Osmanlı’ya yöneltilen karalayıcı dilin tolere edilmediği görülmektedir.

Murat Karaköseli: “...Yavuz’u, Osmanlı’yı sevmeyeni sevmem. Mantık yok, kin nefret uydurma hikayeler var. Biliyoruz o hikayeleri saçma sapan yorumlar maksat sadece kötülemek.”

Konu Yavuz Sultan Selim özelinde tartışıldığında ise konuşmanın dili giderek keskinleşmektedir. Sünni yorumlara göre Aleviler, Yavuz Sultan Selim zamanında ekmeğini yedikleri devlete ihanet eden ve İran’a sığınan hain bir gruptur. Alevi yorumlara göre ise bu mesele Yavuz Sultan Selim zamanında işin içinden çıkılmaz bir hal almış, sultan Alevileri katletmiş ve Sünnileştirmeye çalışmıştır. İki grup arasındaki karşıtlık bir önceki temada Muaviye ile Hz. Hasan ve Hüseyin arasında pekişirken bu tema altında Şah İsmail ile Yavuz Sultan Selim taraftarlığı arasında kendine yer bulmuştur.

Kaiser: “Kimseyi savunmuyorum ama Safeviler yüzünden kendi ekmeklerini yedikleri ve sıkıntı çekmedikleri devletlerine ihanet edip İran sınırına gitmişlerdi. Üstüne isyan çıkarmışlardı. Köylülere zorla topraklarını bıraktırdılar.”

Emil: “Sultan selim zamanı isyan ettiler, Aleviler haindir.”

5.5. Cem Evleri vs Camiler

Youtube yorumları ayrıntılı olarak incelendiğinde cami ile cemevi karşıtlığının -ki burada açıkça bir karşıtlık oluşturulduğu dikkat çekicidir- tartışmanın oldukça büyük bir bölümünü oluşturduğu görülmektedir. Sünni yorumcular camide ibadet etmenin Müslümanlığın vazgeçilmez bir unsuru olarak görmektedir. Alevi düşüncelere göre ise yeryüzünün her yerinde ibadet edilebilir. Sünni yorumcuların Cemevini ibadethane olarak kabul etmemesinin en temelde nedeni içerisinde resimler olması, saz çalınabilmesi ve kadınlarla erkeklerin mahremiyete aykırı biçimde birlikte ibadet etmeleri olarak ifade bulmuştur. Bu düşünceye karşın Alevilerin oldukça dikkat çekici bir noktadan savunma yaptıkları görülmektedir. Kullanıcılar camilerde kadın ve çocukların taciz edildiğini vurgulayarak en azından cemevlerinin böyle olumsuzluklara sahne olmadığını ifade etmektedir. Cami ve diğer hocalara yönelik diğer bir vurgu FETÖ’ye atıfla yapılmıştır. Bu düşünceye göre camilerdeki hocalara intisap edenler sonunda 15 Temmuz Darbe Kalkışmasının aktörü olmuşlardır. Sünni imamlara yönelik iki vurgu burada dikkat çekicidir; sapık hocalar ve darbeci hocalar.

Twitch Gezegeni: “Madem Müslümansınız peki neden camide değil de cem evinde ibadet ediyorsunuz İslam’da Cemevi diye bir ibadethane yok.”

Ahmet k.: “Camilerimizde zaten kadınlar da var gitmediğiniz için bilmezsiniz fakat kadın ve erkek yan yana olmaz İslam’da haremlik selamlık vardır. Kadınlar üst katta veya arkada olurlar cem evlerindeki gibi karma ortam yoktur. Hele ki mescitte saz çalma semah çekme insan resmi asma hiç yoktur.”

cansaran işler: *“Size garip gelebilir ibadetimiz ama en azından ibadet edeceğimiz yerde camilerdeki gibi çocuklara, kadınlara taciz edilmiyor.”*

RED HACK: *“Bir Alevi vatandaşı olarak kendimle gurur duyuyorum, Cemevimle de Cemevi dedelerimle de gurur duyuyoruz Ne çıktıysa ülkede hocalardan çekmiştir, camilerden sapık hocalar, darbeci hocalar çıkmıştır. Şükür bizim cem evlerinde öyle bir şeyler çıkıp sapık veya darbeci çıkmamıştır...”*

Alevi kullanıcıların camilerden sapık ve darbeci hocalar çıktığına yönelik karşıt düşüncelerinin yanı sıra İslam kültüründe cami olmadığı da sıkça başvurduğu bir argüman olmuştur. Bu düşünceye göre Hz. Muhammed zamanında cami olmayıp mescit vardı ve kadınlarla erkekler birlikte ibadet etmişlerdi. Bu mescitler bugünkü cemevlerine daha çok benzetilmektedir. Kullanıcılar İslam’da caminin ilk kez Emevîler döneminde yapıldığını ve erkeklerle kadınların da ilk kez bu dönemde ibadette ayrıldığını ifade etmektedir. Dahası kubbesi ya da minberi olan ve gösterişli camiler de İslam kültürüne mal edilmemelidir. Bunlar da Alevi kullanıcılara göre yine Emevîlerin ve Osmanlıların İslam kültürüne bir armağanıdır (!). Alevilerin camiye yönelik bir diğer tepkisi Hz. Ali’nin camide öldürülmesi ve Emevî döneminde camilerde Hz. Ali’ye lanet okunması nedeniyledir. Kullanıcı yorumları arasında Hz. Ali’nin camide şehit edildiğine yönelik ifadelerin yanı sıra “bizim bir peygamberimiz camide şehit edildi” ifadesi de dikkat çekicidir. Sünni kullanıcılar ise bu durumu Alevilerin bahanesi olarak görmektedir.

Atilla KCR : *“Hz. Peygamber zamanında cami diye bir şey yoktu mescit vardı. Ve mescitte kadın erkek birdi ayrı gayrı değildi. Orda her türlü meseleler olurdu. Muhabbet, sohbet, yardım, dayanışma, yetim ve yoksullara bakılması, yiyecek içecek lokma paylaşılması. İslam’da kadın erkeği ayıran ilk olarak Emevîler’dir. Keza camiler Emevîler döneminde (Muaviye) yapılmaya başlandı.”*

[b~t~s] cookie bts [THE_2022]: *“Evet biz Aleviyiz, bizim burada camiye gidilmez çünkü bir peygamberimiz camide öldü ve biz daha peygamber inanmıyoruz çünkü o kılıç zoruyla Müslüman olmuş...”*

Cemevi ile cami karşıtlığındaki bir diğer tartışma konusu camiye herkesin girebilmesi cemevine ise yalnızca günahsızların girebilmesi üzerinden yapılmaktadır. Alevi yorumcular helallik alması gereken kişilerden helallik almayanların, çok suçlu ve günahkâr olanların ve boşanmış kimselerin cemevine giremeyeceğini pek çok yorumda belirtmişlerdir. Sünni yorumlar ise bu yaklaşımı İslam’ın bağışlayıcı yönüne aykırı bulmaktadır. Bu düşünceye göre Allah günahkâr da olsa kulunu tövbeye çağırmakta ve huzuruna kabul etmektedir. Öyle ki bu durum bazı yorumlarda müstehzi bir dille alaya alınmaktadır.

Pro joker: *“Kardeş cemevi cami gibi değil, camiye her türlü günahkâr insan gidiyor. Cemevine gitmek için kiminle kavgalı isen o kişiden helallik alacaksın. Eşinden boşanmış isen cemevine giremezsin ve birçok suçun günahın var ise cemevine giremezsin. Yani oraya girdiğin zaman elini kalbinin üzerine koyup içeri girersin. Bu ne demek oluyor Allahim, kalbim vicdanım temiz, hür irademle sana niyaz etmeye geldim dersin, içeri girersin.”*

Ak Miğfer: “*Kendi kendinize uydurmuş yaşıyorsunuz. Camiye günahkâr giriyormuş cem evine günahsızlar. Günah ölçer var herhâlde :) Günah sayısı da şu :) Boşanma kavga tamam gerisi sana kalmış naparsan yap.*”

5.6. Temel İbadet Ritüelleri; Benim Kalbim Abdestli Gönüm Temiz

İbadet ritüelleri farklı mezhep yol ve inanca mensup bireyler bir yana aynı potada bulunanlar arasında dahi en fazla mesele edilen konulardan olmuştur. İbadetlerin şeklinin yanı sıra İslam’da var olup olmadığı, Kuran’ı Kerim’de geçip geçmediği, hadisler aracılığı ile aktarılmışsa hadisin sahihliği daima tartışılmalıdır. Söz konusu ibadetin varlığı hususunda anlaşılmalı, onların formal ritüelleri pek çok kişi ya da grup tarafından farklı yorumlanmıştır. Hal böyle iken Aleviler ile Sünniler arasında çatışma boyutlarını ele alan bir çalışmada temel ibadet ritüellerinin ana temalardan birisi olması kaçınılmazdır. Youtube kullanıcı yorumlarından hareketle verilerin elde edildiği bu çalışmada ibadet ritüellerinde gusül abdesti, namaz, oruç, hac, zekât, kurban kesme, içki ve kadının örtünmesinin tartışma konusu edildiği tespit edilmiştir. Bu tartışma yükünde “İslam’ın Beş Şartı” ekseninde devam etmektedir. Ancak en yoğun tartışmanın namaz hakkında yürütüldüğünü ifade etmemiz gerekir.

Alevilerle ilgili yapılan ötekileştirme boyutlarında gusül abdesti meselesi oldukça dikkat çekicidir. Sünniler Alevileri “abdestsiz” şeklinde eleştirirken Aleviler kalplerinin abdestli olduğu yönünde kendilerini savunmaktadır. Alevi kullanıcılara göre abdest su ile yapılan bir beden temizliği değil kalbi, ruhani ve fikri bir temizliktir. Bu düşünce İslam’da bulunan teyemmüm anlayışına dayandırılmıştır. Eğer abdest fiziki bir temizlik olsa idi su olmadığı yerde toprak ile temizlenmeye izin verilmemesi gerekirdi. Sünni kullanıcı yorumlarında Alevilerin abdest almamaları nedeni ile pişirdiklerinin murdar olduğu ve yenilmemesi gerektiği de sıkça ifade edilen hususlardandır.

Balulein: “*Ne güzel kustun içinizde olan zehri. Ne güzel düşürdün yüzünde olan maskeyi. Sizler işte bizlere öyle bakıyorsunuz. Aha bak ben küfür etmediğim, hakaret etmediğim halde siz düş almıyorsunuz dedin. Yani sizler abdest alıyorsunuz bizler almıyoruz. Abdestin ne olduğunu bilsen bunu demezsin bir kere. Abdest zihin temizliğidir. Bedeni temizlemek olsa, su olmayan yerde toprakla alın demezdi. Yani diyor ki, bedenini değil kalbini temizle. Ama sizler işte dini böyle algıyorsunuz. Benim kalbim hep abdestli ondan ziyade her gün düş alırım.*”

Toprak Ana: “*Düş alanların kapısında bekçilik mi yapıyorsun da biliyorsun abdest almadıkları için pişirdikleri yenmez.*”

Sünni kullanıcılar Alevilerin kıldığı namazın İslam anlayışındaki namazla örtüşmediğini ifade etmektedir. Dahası Aleviler ritüeller noktasında Yahudilere benzetilmektedir. Alevilerin kıldığı namazın namaz ibadetine uygun görülmemesinin nedeni evvela abdest almıyor olmalarına bağlanmıştır. Bunun yanı sıra Sünnilerin kıldığı şekli ile rükû ve secde gibi namaz ritüellerinin yerine getirilmemesi ve kılık kıyafetin namaza uygun olmaması ifade bulmuştur. Bir diğer sorun ise cemevlerinin fiziki durumunda bulunmuştur. Buna göre cemevlerinde resimlerin olması, İslam’da resim olan yerde namazın kabul olmayacağı düşüncesi, kadınlarla erkeklerin aynı anda ibadet etmesi ve cemevlerinde müzikli eğlence düzenlenmesi Sünni katılımcıların ifadelerine yansımıştır.

Mert Avsar: “*Sen bir gönlünü temizle bedenene değil ruhen namaz kıl. Belki ters olabilir sana ama bedenene kılınır (bu kolaydır). Kıl çık. Ama ruhen nefsinin, namaza yani ibadete ikna etmen lazım.*”

E.S: “*Allah her yere girer cemlevleri müzik çalınan ortamlar sanırım yeterli bu sana. Alevilik adı altında nasıl rahat edebiliriz diye bir oluşum içine girmişler dinle alakası yok. Alkol var, oruç yok camiye gitme yok Yahudiler de bu şekilde yaşıyor.*”

Bir diğer tartışma konusu oruçtur. Sünniler Alevileri oruç tutmamakla eleştirmektedir. Aleviler ise Muharrem orucu tuttıklarını ve bunun bir yorum farkı olduğunu ifade etmektedir. Ancak kimi Alevi yorumcuların Hz. Ali’ye atıfla İslam’da oruç olmadığını söyledikleri de dikkat çekmiştir. Alevi kullanıcıların bir diğer savunma biçimi ise Aleviler Muharremde oruç tutarken Sünnilerin içki içtiğine yöneliktir.

pro joker : “*Hz Ali kaç gün oruç tutuyordu ???*”

Başak: “*Muharrem ayında çoğu Alevi oruç tutuyor hem, çoğu Müslüman da şuanda içki içiyor, sigara, alkol tüketiyor?*”

Alkol ile ilgili bir diğer tartışma konusu haram olup olmadığıdır. Sünni kullanıcılar alkolün haram olduğunu ancak tüm Alevilerin yoğun bir alkol kullanma alışkanlığına sahip olduğunu düşünmektedir Alevi kullanıcılara göre ise alkol değil şarap haramdır. Dahası içinde düşük miktarda alkol bulunan yiyeceklerin tüketilmesinde de sakınca yoktur. Alevilerin bu konudaki diğer bir argümanı ise hem Sünniler hem de Aleviler alkol kullandıkları halde bu konunun kendilerine atfediliyor olmasıdır.

Aga Be: “*Alkol haramdır diye ayet yok şarap haramdır diye ayet var. Hadislerde ise düşük alkollü içecekler sarhoş olmadıkça serbest olduğu bildiriliyor.*”

Eren Özdemir: “*Kardeşim içen içiyor sanki bir tek Aleviler içiyor sizler de içiyorsunuz.*”

Esasen tüm ibadet ritüelleri ile ilgili Alevi kullanıcıların benzer eleştirileri vardır. Buna göre bu ibadetleri Sünniler de yerine getirmedikleri halde yalnızca Alevilerin sorunuymuş gibi davranmaktadırlar. Bu unsurlardan biri de kadınların örtünmesi gerektiğidir. Alevilere göre örtünmek Kuran’ı Kerim’de geçen bir emir değildir. Sünni kullanıcılar ise yayınlanan videoda Alevi dedesinin “örtünmek yoktur” diyerek dinden çıktığını düşünmektedir. Kimi Alevi kullanıcılar örtülü Alevilerin de olduğunu ifade etmekte kimileri ise Sünnilerin de hepsinin örtülü olmadığını ifade ederek savunmacı bir yaklaşım geliştirmektedir.

Hasko Ates: “*O yüzden mi dayının dediklerini duymuyorsun, örtünmek gerekmiyor diyor git bakalım Peygamberimiz (sav) ne diyor bakalım cahil olan kimmiş? Kuranımız bile diyor resulüme itaat eden bana itaat etmiş olur diye, peki onu sözlerini uygulamayıp itaat nasıl olunuyor.*”

ziyadesiyle ziyan olduk: “*Duyan da sanacak bütün Sünniler tesettürlü, hey Allah’ım ya hayret bir şey.*”

İbadet ritüelleri ile ilgili tartışmaların kaynaklık ettiği menşe Hz. Muhammed’in sünnetleri olmaktadır. Aleviler ise hadislerin Emevîler tarafından tahrip edildiğini düşündükleri için sünnet konusunda anlaşmazlık ortaya çıkmaktadır. Ritüeller konusunda

meselenin kırılma noktası Emevî dönemi gibi görünmektedir. Diğer yandan ibadetlerle ilgili yapılan tartışmaların sonu ekseriyetle “Müslüman, Müslüman değil, Alevilik İslam’dandır ya da Alevilik İslam’dan değildir” şeklinde son bulmaktadır. Aleviler kendi içlerinde ikiye ayrılmışlardır. Bir bölümü Alevi olduklarını ancak Müslüman olmadıklarını belirtmektedir. Bu görüşe karşı yoğun bir eleştiri ya da öfke dili kullanılmaması dikkat çekicidir. Esasında kendini Müslüman olarak tanımlamıyorsa daha evvel de belirtildiği gibi mesele bitmiş gibidir. Bir diğer grup ise Alevi ve Müslüman olduğunu belirtmektedir. Bu grupla yaşanan ve bu çalışma boyunca sayılan anlaşmazlıklarda, esas sorun burada başlamaktadır. Bunun yanı sıra Sünni görüş de aynı eksende ikiye ayrılmıştır: Alevileri İslam dairesinde görenler ve görmeyenler.

Mikail48: “*Zaten Kardeşimiz değiller. Müslümanlar kardeşlerimiz. Onlara İnsan olarak saygımız var.*”

hasan akdoğan: “*Ben Aleviyim ama Müslüman değilim.*”

nedim: “*Senin dinin sana, bizim dinimiz bize maho, aşırı gitme, adam ol. İslam dinine inanmıyorsunuz ama saygısızlık da yapmayacaksınız.*”

Alevilik bir kere İslam dairesi dışına çıkarıldı mı bu noktadan sonra “kafalarının kesilmesi gerekir, katli vacip” gibi rijit yorumların ortaya çıkışı dikkat çekicidir. Kimi Sünni katılımcılar, Alevilerin sapkınlığı nedeni ile kafalarının kesilmesi gerektiğini söylemektedir.

Yavuz YILDIZ: “*Nasıl insanlar oldukları önemli değil. Dinin itikadi boyutundaki sapkınlıkları, kafalarının kesilmesi için gayet yeterli bir neden. Nasıl kimsenin senin annene küfretme hakkı yoksa benim dinime hakaret etme hakkı da yok.*”

5.7. Kız Alıp Verme: Kız Almam Oğlan Vermem

Birbirini mütemadiyen dinsizlikle suçlayan hatta hakaret ve küfre varan bir dil de kullanabilen ikili bir dikotomi ile karşı karşıya olduğumuz yadsınamaz. Her ne kadar toplumsal alanda daha makro boyutta Alevi-Sünni çatışmalarına şahitlik etmiyor olsak da mikro, görünür veya görünmez pek çok alanda Alevi Sünni karşıtlığının, dahası çatışmasının devam ettiğini en azından bu çalışma açısından söylememiz mümkün. Görünmez veya üzeri örtülü bir diğer çatışma boyutu da evlilik kurumu çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların deyişi ile “kız alıp verme” olarak adlandırılan bu temaya göre Alevi Sünni evliliği halen toplumun bir kesimince yadsınan bir evlilik biçimi olarak görülmektedir. Örneğin Alevi olduğunu ifade eden kadın kullanıcılar Sünni biri ile evlenmeyeceklerini açıkça ifade etmektedir. Dahası Sünnilerle evlenen Alevi kadınlar kendi değerlerinden vazgeçen bireyler olarak nitelenmektedir. Sünni erkek kullanıcılar ise kadınların kendilerinin Alevi olduğunu öğrendikten sonra kendisinden uzaklaştığını ifade eden deneyimlerine yer vermişlerdir. Bu düşüncelere göre kadınlar gayrimüslim bir erkekle dahi beraber olmayı kabul ederken, Alevi biri ile olmayı tercih etmemektedir. Dahası yalnızca gençlerin değil anne babaların da Alevi Sünni evliliğine karşı bir tavır takındığı anlaşılmaktadır.

Balulein: “*Allah için değil, çevreme ve kendime olan saygımdan. Onun haricinde benim için sizin felsefe ters. Bunu tartışmam ben sizinle. Dost olurum, komşu olurum, inancına saygı gösteririm ama aileden olmam. Ben Sünni biriyle aile olmam bu benim tercihim. Ha istemezdim böyle düşünmeyi ama sizler bizi çirkin iftiralalarınızla,*

katliamlarınızla kendinizden uzaklaştırdınız... İsteyen istediği ile evlensin sevgili olsun ama ben Alevi kızlarımızın bu kadar aptal olduklarını bazen anlayamıyorum. Aşk uğruna insan her şeyden vazgeçer ama değerlerinden asla. Ben doğru değerleri yanlış değerler için ezmem ama iki kere yaptığım tecrübe aynen bunu bana gösterdi... Kritik bir soru bile soramıyordum ya."

Özcan: *"Eşinden ayrılmış bir Türk kıızı ile tanıştım. Aklıma şöyle bir soru geldi, dedim ki ben şimdi bir Alman olsaydım yine de benimle beraber olur muydun dedim, kız neden olmasın ki dedi, sonra, Yunan, İtalyan, Kürt olsaydım diye saydım, kızın cevabı neden olmasın oldu. Sonra sıra Alevi olsaydım diye sordum. Cevabı asla dedi. Asla bir alevi erkeği ile beraber olmam dedi... Baştan benim Alevi olduğumu bilmiyordu. Ben beraber olduktan sonra sordum bu soruyu. Yani bir kafir bile fark etmez onlar da insan diyen kız, Alevi deyince asla dedi..."*

DAO-ATAY 1453: *"Yorumlarda okuduğum kadarıyla Sünnilere bindirilmiş, bir de aynaya bakmanızı isterim Alevi arkadaşlarım. Ben bir kızla konuştum, oysa ikimiz de birbirimizi severken yolun başında ayrıldık. Nedenini size söyleyeyim -babam ölse beni hiçbir Sünniye vermez- dedi ya orda bittim. Dinim ve mezhebim yüzünden elimden kayıp gitti. Çok sonraları yolumuz kesişti Alevi biri ile evlenip ayrılmış."*

Alevi Sünni birliktelikleri yaşayan kimi gençlerin normalde hiç böyle bir kaniya sahip olmadıkları halde yapılan yorumların etkisi ile kaygı düzeylerinin arttığı anlaşılmaktadır.

Aleyna Özçelik: *"Ben asla ayrımcılık yapmam, böyle bir şeyi düşünmem bile erkek arkadaşım Alevi ben Sünni'yim evlilik düşünmüyoruz ve bu yorumunuzdan sonra dışlanmaktan korkuyorum."*

Alevi-Sünni evliliği tartışma konusu edilirken belirli etkenlerin özellikle vurgulandığı dikkat çekmektedir. Gusül abdesti konusu pek çok evlenme öyküsünde özellikle vurgulanmaktadır. Buna göre Aleviler gusül abdesti almadıkları için cinsel birliktelikler evlilik içinde daima sakıncalı görülmektedir. Aynı bağlamda ibadet ritüellerin uyumsuzluğu da sıklıkla tartışma konusu edilmektedir. Bu düşünceye göre yalnızca abdest meselesinde değil İslam'ın hemen hiçbir ritüelinde anlaşma sağlanması mümkün olmayacağından evlilik içinde ahengin sağlanması zorlaşacaktır.

Gul Aksu: *"Benim teyzem Alevi ile evlendi ayrıldı ve sebebi gusül abdesti idi. Gusül abdesti almayan bir Alevi ile gusül abdesti alan bir kişinin evlenmesi doğru değil..."*

Neset Coskun: *"Teyzen tanımadan evlenmiş. Sorun sadece abdest miymiş.? Hiçbir şeyimiz aynı değil ki. İslam ve imanın şartları var, bu konuda Alevi kesimi ile aramızda hiç benzerlik yok. Maalesef gerçekler böyle. İnsanlarımız bunu bile bile doğruyu söylemeye çekiniyorlar."*

Diğer bir husus çocukların Alevi mi yoksa Sünni mi kültüre göre mi yetiştirileceğidir.

Suat Han: *"Ben Aleviyim ayrıldığım esimden iki çocuğum var, eşim Sünni idi ama ben çocuklarımı hiçbir zaman Alevi veya Sünni olun diye zorlamadım neyi istiyorsanız o yoldan gidin... Ama çocuklarım Sünni yolu seçtiler..."*

pro joker: “Çocuklarınıza Hz. Ali’yi ve ehlibeytin kuru çölde susuzluktan öldüğünü anlatsaydım emin ol Sünni yolunu tutmazdı.”

Bir diğer görüşe göre de Aleviler zaten azınlıkta oldukları için Sünnilerle evlenmeyi tercih etmemekte kendi içlerinden evlilik yoluna gitmektedirler.

Sad Ghost: “Sayıları Sünnilerden az olduğu için dışarıdan biriyle evlenmiyor yok olmamak için.”

5.SONUÇ

Hepimiz tarihsel süreç içinde toplumsal etkileşim ağlarına dahil olur ve bu ağlar sayesinde belli kimlikler ediniriz. Edindiğimiz kimlikler bizim kendimizi tanımlamamız yanında “öteki” ile olan etkileşim katmanlarımızı belirler. Dahası kimliklerimiz ekseninde yerleşim yerlerimizi belirlediğimiz, göç ettiğimiz, arkadaşlarımızı seçtiğimiz ve çatıştığımız da vakidir. Özellikle dini kimliklerin bireyin aşkınla kurduğu ilişkinin emredici hükümlere tabi olması, bu ve öteki dünyada kişinin daimî akıbetini belirlemesi nedeni ile meşruiyeti güçlüdür. Alevilik ve Sünnilik İslam şemsiyesi altında tanımlanan iki dini kimliktir ve tarihsel süreç içinde siyasi, kültürel ve inanç pratikleri bağlamında özellikle Osmanlı-Safevi çatışmasından itibaren daima çatışma içinde olmuştur.

Söz konusu çatışmanın toplumsal gerçeklik içinde yorumlanabilmesi ve gündelik yaşama yansımalarının anlaşılabilmesi için 21.720 Youtube yorumu Van Dijk’in eleştirel söylem analizi tekniği ile yorumlanmıştır. Çalışma sonunda ortaya temelde yedi çatışma boyutunun ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bunlardan ilki peygamberlik ile ilgilidir. Bu noktada Hz. Muhammed’in Hz. Ali karşısında ikinci plana atıldığı ve Alevilerce gereken önemin verilmediği tartışma konusu edilmektedir. Kısıtlı ve rijit bir grup düşünceye göre ise Hz. Muhammed değil Hz. Ali peygamber olarak görülmektedir. Diğer bir hürmet esaslı tartışma dört halife ve sahabe boyutunda ortaya çıkmıştır. Aleviliğin Hz. Ali’nin mağduriyeti üzerine kurulu bir inanç sistemi olduğu malumdur. Ancak Sünni düşünceye göre bu mağduriyetin Hz. Ali dışında kalan üç halifeye ve sahabeye karşı hakarete varan bir yaklaşımı haklı kılması doğru değildir. Örneğin Alevilerin çocuklarına Ömer, Osman ya da Ali gibi isimleri koymadıklarına dair vurgulanan düşünceler dikkate değerdir. Alevi Sünni geriliminin bir diğer boyutu Arap İslamı ile Türkmen İslamı arasında kurgulanmıştır. Kullanıcı yorumlarına göre Sünniler Emevî ve Yezid taraftarlığı yaparak İslam’ın Arap yorumunu benimserken Aleviler Türkmen İslam’ından yanadırlar. Dahası Alevilerin Cumhuriyet’in ulus devlet anlayışı ile ilgili söylemlerine bakıldığında “Aleviler laik Cumhuriyet’in bekçileridir” şeklindeki anlayışın halen yaygın olduğu ve kendilerini devletin kurucu unsuru olarak anlamlandırdıkları görülmektedir. Alevilerin Laiklik ekseninde Cumhuriyet’e olan rağbeti Osmanlı bakiyesinin reddi ile de ilgilidir. Bu bağlamda Aleviler ile Sünniler arasında çatışmanın milli saiklerle alevlendiği nokta Osmanlı Devleti ve daha özelde Yavuz Sultan Selim olmaktadır. Aleviler Osmanlı’nın Alevi politikasını kötü bir miras olarak görmekte özellikle Yavuz Sultan Selim döneminde kendilerine asimilasyon uygulandığını ifade etmektedir. Buna karşın Sünni düşünce Osmanlı sevgisi konusunda dışlayıcı ve reddiyeci bir tutum sergilemekte ve kullanıcı yorumları “Osmanlı’yı sevmeyeni sevmem” şeklinde müzakere zeminini zayıflatmaktadır.

Siyasi ve kültürel olarak kabul edilebilecek bu çatışma unsurlarının yanı sıra camilerle cemevlerinin karşılaştırılması ve ibadet ritüelleri gibi konular üzerinden itikadi meseleler de tartışma konusu edilmektedir. Sünni kullanıcı yorumlarının çoğunluğuna göre cemevi bir ibadethane değildir. Bunun nedeni olarak cemevlerinde sazlı sözlü ayinler düzenlenmesi, resimler olması, ritüele katılanların kılık kıyafetlerinin ibadete uygunsuzluğu ve kadın erkek beraber ibadet edilmesi özellikle vurgulanmaktadır. Alevi kullanıcılar ise ibadetin yeryüzünün her yerinde yapılabileceğini, Cami'nin de İslam kültürünün özünde bulunmadığına yönelik karşı argümanı kullanmaktadır. Buna göre esasen Cemevleri Hz. Muhammed zamanında yapılan mescitlere daha fazla benzemektedir. Cami ise İslam toplumlarına Emevîlerin sonradan dahil ettiği bir ibadethanedir. Yine Emevîler Hz. Peygamber zamanında böyle bir uygulama olmadığı halde kadınla erkekleri ibadet anında birbirinden ayırmışlardır. Alevilerin Cami Cemevi karşıtlığı konusunda keskin uçları olduğu görülmektedir. Camilere yönelik reddiyeci tutum, camilerden sapık ve darbeci hocalar çıktığı yönündeki düşüncelerle giderek keskinleşmektedir. Benzer bir itikadi tartışma ibadet ritüellerinde ortaya çıkmıştır. Özellikle gusül abdesti konusunun meselesin nirengi noktasını teşkil ettiği görülmektedir. Sünni düşünceye göre Aleviler abdestsiz gezmekte ve bu nedenle pişirdikleri yenmemektedir. Bu tema altında daha sonra namaz, oruç, zekât, hac ve kadının örtünmesi konu edilmekte özellikle kadının örtüsü konusunun, tartışmanın vitrini olduğu görülmektedir. Alevi kullanıcı yorumlarının ibadetle ilgili düşünceleri Sünnilerin şekle takıldığı ve muhakkak fiili eylemler talep ettiğine yöneliktir. Oysa ibadetler ruhi, kalbi ve düşünce ile yapılmalıdır.

Alevi Sünni karşıtlığının ürettiği tüm çatışma ve tartışma konularının toplumsal alana yansımaları pek çok arkadaşlık ve komşuluk ilişkisinde görmek mümkündür. Nitekim yorumlarda olumlu ve olumsuz Alevi komşular ya da arkadaşlardan söz eden pek çok kullanıcıya rastlanmıştır. Ancak evlilik meselesi çatışmanın boyutunu daha gerçekçi olarak anlamamıza olanak veren bir olgudur. Çünkü evlenmek komşu olmaktan daima daha ciddi bir karar olmuştur. Yorumlar bütüncül olarak incelendiğinde halen Alevi-Sünni evliliğine dair toplumsal bir evham olduğu oldukça açık biçimde görülmektedir. Öyle ki oldukça keskin biçimde bir Alevi ya da bir Sünni ile asla evlenmeyeceğini, kızını vermeyeceğini ya da gelin almayacağını söyleyen pek çok kullanıcı bulunmaktadır.

Alevi Sünni çatışmasını dönem içinde inanç pratikleri ile siyasi ve kültürel boyut arasında gidip geldiği konu ile ilgili çalışanların malumudur. Ekseri görüşe göre bugün Alevi kimlik kültürel ve siyasi boyutu ile daha fazla anılmaktadır. Ancak bu çalışma açısından bakıldığında Aleviliğe dair çatışma boyutlarında özellikle ibadet ritüelleri konusunun halen konunun nirengi noktalarına tekabül ettiği görülmektedir. Örneğin Alevi Sünni evliliğine olumlu bakılmamasının nedeni ibadet ritüellerindeki olumsuzluğa bağlanmaktadır. Diğer taraftan konunun siyasi, kültürel ve tarihsel boyutları da etkileşim unsurları arasında tüm gerçekliği ile durmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aktay, Y. (2007). Sosyo-kültürel ve politik yönleriyle Alevilik üzerine notlar. *Milel ve Nihal*, 4(1), ss. 57-76.
- Alevi Çalıştayları Nihai Rapor (2010). T.C. Devlet Bakanlığı, Ankara.
- Aslan E. ve Çulha, B. (2008). Kimiz biz? Türkiye'deki ilköğretim okullarında ulusal kimlik ve kültürel miras eğitimi. *21. Yüzyılda Kimlik Vatandaşlık ve Tarih Eğitimi* içinde Ed. Safran M., ve Dilek D., 133–152, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Bauman, Z. (2006). *Sosyolojik Düşünmek*. (Çev. Abdullah Yılmaz) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ceylan, Yılmaz (2015). Kültürel Çeşitlilik Bağlamında Anadolu Aleviliği. *Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Çakır, A. (2020). *Söylem Analizi Ne Demek İstiyorsun?* Konya: Palet Yayınları.
- Dağı Z. (2006). Ulusal kimliğin inşası ve dış politika, *Demokrasi Platformu*, Yıl. 2, Sayı. 5, Kış, ss. 57–71.
- Dressler, M. (2008). Religio-secular metamorphoses: The re-making of Turkish Alevism. *Journal Of The American Academy Of Religion* (76/2) ss. 280-311.
- Dressler, M. (2014). The modern dede: Changing parameters for religious authority in contemporary Turkish Alevism. *In Speaking for Islam*. Brill. (pp. 269-294).
- Fıglalı, E.R (2008). *Günümüz İslam Mezhepleri*, İzmir: İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Göker, G. (2013). Göç, Kimlik, Aidiyet: Kültürlerarası İletişim Açısından İsveçli Türkler. *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Güvenç, B. (1995). *Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Huntington S. P. (2004). *Biz Kimiz? Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı*. (Çev. Aytül Özer). CSA Global Yayın Ajansı: İstanbul.
- İnanç, H. (2003). Avrupa Birliği entegrasyon sürecinde Türkiye'nin kimlik problemleri. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Yıl. 6, Sayı. 23, (Mayıs–Temmuz 2003), ss. 191–211.
- Kılıçbay M. A. (2003). Kimlikler okyanusu, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Yıl. 6. Sayı. 23, (Mayıs–Temmuz 2003), ss. 161–165.
- Melikoff, G. (1993). *Uyur İdik Uyardılar Alevilik Bektaşilik Araştırmaları* (Çev. Alptekin, T.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Massicard, E. (2007). *Türkiye'den Avrupa'ya Alevi Hareketi'nin Siyasallaşması*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marshall, G. (2005). *Kimlik, Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1999), “Alevîliğin tarihsel, sosyal tabanı ile teolojisi arasındaki ilişki problemine dair”, *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Alevîler, Bektaşîler, Nusayrîler*, ss. 385-398. İstanbul: Ensar Neşriyat.

- Onat, H. (2003). Kızılbaşlık farklılaşması üzerine, *İslamiyat Dergisi*, Temmuz-Eylül, Cilt: 6, S. 3, ss.111-126.
- Özkırmımlı, A. (1997). Alevilik- Bektaşilik. (Editör Lütflü Kaleli). *Kimliğini Haykıran Alevilik İçinde (70-75)* İstanbul: Can Yayınları.
- Subaşı, N. (2010). *Alevi Modernleşmesi-Sırrı Faş Eylemek*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Uludağ, S. (1989). *Aleviyye*. İstanbul: TDVİA, İstanbul.
- Van Dijk, T. A. (1988). *New Analysis: Case Studies Of International And National News In The Press*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Van Dijk, T. A. (2019). *İdeoloji Multidisipliner Bir Yaklaşım*. Ankara: Hece Yayınları.